

УДК 373.21

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІЙ СТРУКТУРІ НІЖИНСЬКОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Матвієнко С.І.

Автор статті звертає увагу на значний досвід дошкільної роботи у ВУЗівських структурах освіти, що існував на Україні, який потребує глибокого вивчення і творчого вдосконалення для поповнення сучасної дошкільної педагогіки цінними історичними даними.

Історія будь-якої галузі педагогічної науки є своєрідною школою, яка дає пояснення багатьом педагогічним явищам.

Реформа освіти на Україні в післяжовтневі часи була зумовлена необхідністю створення нової загальноосвітньої школи. Політичні та соціальні перетворення в державі фактично вивели дитину як члена суспільства за межі педагогічного впливу. Учительський корпус до 1920 року було практично зруйновано. До недостатньої кількості вчителів у дореволюційних освітніх закладах додавалися безперервні війни, саботаж старої інтелігенції; наслідками економічної розрухи стали безпритульність, тотальна неграмотність, культурний занепад.

В часописі "Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології" за 1929 р. зазначено: "Найбільшу частину важких (в т.ч. психоневрових хворих) дають діти від 7 до 15 років, що народилися і розвивалися в тяжкі часи імперіалістичної та громадянської війни, голоду, війни" [1, 52].

Стан дошкільної освіти потребував докорінних змін. Ще з початку нового, 20-го століття, на Україні дошкільне виховання було найбільш слабкою ланкою в освітній системі. За часів царату існувало декілька "народних" безкоштовних дитячих садків, що відкривалися завдяки громадським організаціям для дітей бідних верств населення. Маріїнські сирітські приюти при злиденному фінансуванні лише збільшували вже й без того велику дитячу смертність. Заможні родини обслуговувалися платними дитячими садками пансіонного типу. Утримувалися вони приватними особами.

Докорінні зміни в суспільному житті після подій 1917 року поряд з необхідністю культурної революції, розкріпачення жінки для її участі в громадському житті країни нагально окреслили проблему перебудови всієї системи освіти. Пріоритетом освіти визнається виховання людини. Дошкільне виховання на цей час є найактуальнішим державним завданням. Уже до жовтня 1929 року на Україні було відкрито 550 дитячих садків

(38 000 дітей), 600 дитячих будинків (42 000 дітей). Відкриття цих закладів визначило першочерговим завданням підготовку фахівців, що могли б працювати з дітьми: учителів, вихователів, соціальних працівників. У 1920 р. Наркомат освіти УРСР, на відміну від РСФСР (формування радянських ВУЗів відбувалося на базі старих університетів), створює Інститути народної освіти (ІНО), ліквідувавши старі ВУЗи.

Зокрема, у Ніжині реформи вузівської освіти почалися підписанням 26.1.1919 р. Розпорядження Наркому освіти України В.П.Затонського про передачу навчальних закладів міст Харкова, Києва, Катеринослава, Полтави та Ніжина на утримання держави. Відчувши гостру потребу в підготовці працівників освіти різних категорій (у тому числі й вихователів дошкільних закладів), Чернігівський губернський відділ освіти наполягає на відкритті в Ніжині інституту такого напрямку.

Організацію відділу дошкільної освіти як структурної одиниці вищого інституту народної освіти (педагогічного факультету) було передбачено в проекті створеної спеціальної комісії з проведення реформи Історико-філологічного інституту (16.04.1920 р.).

Робота в цьому напрямку почалася для ніжинського ВУЗу 3.09.1921 р. зі створення Ніжинського інституту народної освіти (НІНО). Дошкільне відділення в цьому закладі існувало у складі ФСВ – факультету соціального виховання. Робота факультету проводилася відповідно до виданої в липні 1920 року "Декларації Наркомосу УРСР про соціальне виховання дітей".

В учбовому плані за 1921 – 1922 роки, крім пропедевтичної та загальної групи предметів, було затверджено для дошкільного виховання тимчасовий розділ "Спеціальні предмети", куди увійшли:

- "Психологія дитини дошкільного віку та навчання про дитячі характери";
- "Історія педагогічних ідей в дошкільному вихованні";

- "Психопатологія і гігієна дітей дошкільного віку";
- "Організація і ведення дошкільних установ";
- "Гра та іграшки";
- "Розвиток мови, виразне читання";
- "Музика, співи, танці, ігри";
- "Городництво та садівництво".

На практичні години роботи в дитячих садках та на майданчиках відводилося 8 тижневих годин. Педагогічну практику студенти проходили з III-го триместру. Літня практика здійснювалася в соціально-виховному напрямку: організація дитячих виставок, майданчиків, культурно-просвітницька робота. У містах Ніжині, Носівці, Ростові-на-Дону, Харкові, Владивостоці, дитбудинку в Качанівці.

Педагогічна практика проходила в мало пристосованих приміщеннях за відсутності належної кількості вихователів, медичної допомоги, постачання паливом і харчуванням. Перерозподіл державних коштів на підняття зруйнованої економіки в 1920 – 22 роках поставив дошкільні заклади на межу виживання. Забезпечення надавалося в основному, паливом, одягом, харчуванням. Діти голодували, хворіли і через це більшість з них не бажала вчитися. Обслуговуванням часто займалися дефективні діти. З 1921 р. в основу соціального виховання більшовицька влада покладає "Маяк" освітньої (виховної) роботи – дитячий будинок. Робота в цих закладах була однією з провідних для створеного Соцвиху. Серед них, зокрема, дитячий будинок №1, №2 (єврейський), №3, Монастирищенський, Володьково-Дівицький та інші.

Контингент дітей в них різновіковий та різно-рідний з багатьох параметрів: діти-сироти, жертви денікінських банд, жертви голодомору українського села 21-го року, хворі (червоточні) діти; представники національних меншин (чуваші), діти віком до 5-ти років і такі, що бували в тюрмах.

Студенти опанували форми і види освітньої роботи з дітьми-дошкільниками: налагодження обліку роботи вихователя, організація дитячих ігор і дозвілля, керівництво екскурсіями; було розпочато справу краєведення та природознавства. За відсутності національної методики виховання в школі того часу провідними в справі дошкільного виховання на початку 20-х років були педагогічні погляди Ф.Фребеля і М.Монтесорі про важливість трудового виховання в розвитку дитини (практикувалося в базовому дитячому садку №2). Заняття в цьому садку проводила "фребеличка" – випускниця Київських Фребелівських курсів. Вона застосовувала методи художнього виховання при домінуючій ролі гри в навчально-виховному процесі, викладала грамоту за методом Монтесорі. Безграмотні діти створювали окрему групу для посиленого навчання. Вони звільнялися від трудових "комісій" (робота в швейній та сапожній майстернях). Заняття велися рідною (єврейською) мовою. Фінансово садок підтримувався Ніжинською єврейською громадою. У виховній

роботі студенти факультету Соцвиху керувалися працями Я.-А.Коменського, Й.-Г.Песталоцці, П.Лесгафта. Із провідних українських учених чільне місце займав Т.Г.Лубенець. Студенти працювали за його підручниками: "Рідна нива", "Педагогічні бесіди", "Грамматика", книгою для читання "Зернятко".

Практика, жива робота з дітьми вважається основою багатьох курсів, що читалися студентам факультету соціального виховання (див. курси В.Заболотського, Ф.Делектроського, В.Малеванського, Л.Родіонової) [6, 175].

Швидкі темпи відбудови зруйнованої економіки, розпочате культурне будівництво зміцнили матеріальну базу освітніх установ і розширили їх мережу. Збільшився контингент учнів різних структур освіти. Розробка державою питань реформації всіх ланок освітньої системи дала змогу значно покращити стан дошкільної роботи.

З 1925-1927 років на Україні значно збільшується сітка дошкільних установ: уже біля 15% дітей охоплено планомірною педагогічною роботою. Це відповідно посилює попит на висококваліфіковані педагогічні кадри в цій галузі. Наказом Наркомун освіти від 27.04.1927 року в столичному Харкові при Інституті народної освіти на базі дошкільного відділу створюються курси спеціалізації для студентів III-IV курсів педвузів України та підвищення кваліфікації вихователів дошкільних закладів різних форм. Такі адміністративні заходи були зумовлені як низьким освітнім рівнем дошкільних працівників, так і неписьменністю старих, дореволюційних кадрів. Підсумовуючи педагогічний досвід першого десятиліття роботи з дошкільниками в галузі розробки теорії та практики виховання, 24 вересня 1928 року Народний комісаріат освіти скликає Всеукраїнську нараду з дошкільного виховання. У порядку денному конференції зазначалися такі пункти:

1. Стан і перспективи дошкільного виховання в Україні.
2. Методи навчання дитячих колективів.
3. Аналіз "Порадника дошкільного виховання".
4. Система педагогічного процесу в дошкільних установах.

Працювали секції:

1. Художнє виховання в дошкільних установах.
2. Методика прищеплення навичок.
3. Елементи політвиховання в дитячих установах.
4. Мова [7, 145].

Важливим результатом наради було питання про докорінну зміну методів виховання, ретельне вивчення об'єкта педагогічної науки.

Поряд із визнанням педагогічних помилок, методичних та організаційних недоліків наголошувалося на необхідності спрямувати весь накопичений досвід для поліпшення навчально-вихованої роботи в усіх закладах дошкільної роботи.

Розростання педагогічної справи в 1925-1927 роках потребувало перестановки сил у визначенні мети виховання, вибору методів роботи у бік науково-методичного прогресу. Потрібна була ув'язка традиційних педагогічних поглядів з новими. Для того часу були характерними відсутність наукової фахової літератури, домінування дореволюційної професури у ВУЗах. Незначна кількість молодих учених висувають на перше місце проблему знаходження нових форм і методів активізації шляхів викладання у ВУЗах, посилення кількісного і якісного обліку праці, наукової розробки актуальних педагогічних проблем.

Завданням культурного будівництва на Україні підвищення ролі результатів науково-дослідницької роботи в справі освіти підростаючого покоління.

У резолюції 10 з'їзду КП(б)У "Про завдання культурного будівництва на Україні" від 29 лютого 1927 року наголошується: "Треба звернути велику увагу на виховання в ВУЗах науково-досвідчених спеціалістів, які дадуть нові кадри працівників у науковій роботі з числа робітників і селян. Це потребує забезпечення нової аспірантури стипендіями, ... поширення наукових видань... відповідно до потреб наукової думки" [8, 132].

Так, наукова робота в Ніжинській вищій школі, маючи вікові традиції, не зупинялася навіть у часи соціально-політичних деформацій. У 1922 році замнарпрос Я.Ряппо затверджує по Ніжинському ІНО "Операційний план наукового комітету" 1 (одну) кафедру соціальної групи з розверсткою аспірантів в кількості 15 осіб. Кафедра мала соціальний та гуманітарний напрямок досліджень. Маючи достатній науковий рівень та належний штат працівників, через 4 роки кафедра була реорганізована у відділ науково-педагогічного товариства Академії наук УРСР. Також в НІСВ було відкрито педолого-педагогічну секцію Харківського УНДІПу. Головою предметної комісії педолого-педагогічного циклу постановою Укрголова науки було затверджено Я.М.Колубовського. У роботі наукової секції брали участь вчені: О.О.Карпеко, К.Т.Штепа, М.А.Петровський; аспіранти – М.А.Рябко, С.Ю.Борисенко, Г.Д.Бутко, В.П.Котляров, П.О.Кононенко.

Уперше об'єктом досліджень постала дитина, її розвиток, виховання, вивчення. Актуальність педологічного методу в кінці 20-х років минуло століття посилювалася синтезом новітніх течій: рефлексології, психології, фізіології, гігієни, соціології. Паралельно обстежувалася природа дитячого колективу, норми його поведінки, проблеми нормального та дефективного дитинства. Результати наукових робіт надруковані в "Збірнику науково-дослідних праць", у 5-ти випусках "Записок ІНО". Гектографічно видається "Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології". Експериментальною базою для досліджень студентів у сфері соціаль-

но-виховної роботи та дошкільного виховання були: базовий дитячий садок при НІСВ, дитяче містечко ім. В.Воровського, 4-х річна трудова школа. Студенти тримали спеціальні іспити на право учителювання в цих закладах. У той же час, як свідчать архівні дані, майже всі викладачі, що працювали зі студентами дошкільного відділу, не мали спеціальної освіти й досвіду кураторсько-методичної роботи в дитячих установах, керівництва студентськими науковими роботами в аспірантурі з фаху: "Соціальне виховання", "Дошкільне виховання". Це ставить перед керівництвом ВУЗу завдання перегляду професорсько-викладацького штату, його розподілу по кафедрах. Ректорат ІНО надсилає в НКО, до центральної штатної комісії "Доповідну записку": "Професорський штат був розрахований на старих професорів, що перейшли з колишнього Історико-філологічного інституту і зараз не дає змогу для промоції окремих молодих робітників, що заявили себе солідними науковими силами як своїми вченими працями, так і своєю науково-педагогічною роботою. Просимо НКО ввести 2 нові штатні посади професорів II-ї групи і одну I-ї групи" [10, 137].

Одну штатну посаду по кафедрі педагогіки було надано професору М.Ф.Даденкову, згодом – автору першого підручника з історії педагогіки українською мовою, автору багатьох наукових праць. Микола Федорович активізує всі види роботи на кафедрі, посилює штат професорами С.Порадою, Тітовим, доц. Первушовим. Проф. Даденков працював над вивченням проблем особистості, доц. Первушов займався практичною роботою з дітьми, організацією дитячих установ.

Справжнього високого рівня проблеми наукового дослідження в дошкільному вихованні досягли з приходом на кафедру педагогіки в 1930 році професора Івана Михайловича Забарного.

Вихованець Ніжинської вищої школи (закінчив у 1917 році ІФІ за спеціальністю "Історія і географія"), Іван Михайлович все життя працював над поєднанням практики з наукою, власним удосконаленням як педагога й науковця, поліпшенням методів викладання в різних структурах освіти.

Політехнізація освіти початку 30-х років – наслідок індустріалізації та колективізації в країні – переорієнтовує роботу всіх структур НІСВ з напрямку педагогізації ВУЗу на підготовку вчителів політехнічного та сільськогосподарського напрямку роботи. Завершення культурної революції, ліквідація масової неписьменності, піднесення ролі виховання в освітньому процесі, невілювання проблем дошкільного дитинства зумовили відхід соціальної роботи з пріоритетних позицій в суспільстві й освіті.

3 жовтня 1932 року Ніжинський інститут народної освіти було реорганізовано в Ніжинський інститут профосвіти. Відділ дошкільного виховання було закрито.

Література

1. Єзерський Я. До питання про психонервові захворювання серед сучасного дитинства // Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології. – 1929. – №3 (14). – С. 51 – 54.
 2. ЦДАЖР УРСР. – Ф. 166, оп. 2, од. зб. 1623, арк. 12.
 3. ВДАЧО в Ніжині. – Ф. 6121, №1. – С. 10, 3.
 4. Там само. – Ф. 6121, №2. – С. 434, с.7.
 5. ВДАЧО в Ніжині. – Ф. 6121, №1. – С. 274, С.53
 6. Там само. – Ф. 6121, №1. – С. 282, 175 - 181.
 7. ВДАЧО в Ніжині. – Ф. 6121, №1. – С. 406, 145.
 8. Культурне будівництво в УРСР (1917 – 1927). – К.: Наукова думка, 1970. – С. 132.
 9. ВДАЧО в Ніжині. – Ф.6121, №1. – С. 375, 13.
 10. Там само. – Ф. 6121, №1. – С. 406, 137
-

PRE-SCHOOL UPBRINGING IN THE SCIENTIFIC PEDAGOGICAL STRUCTURE OF NIZHYN HIGHER SCHOOL: THE HISTORICAL ASPECT

S.I.Matviyenko

The author underlines considerable experience of pre-school work at the establishments of higher education in Ukraine, which needs thorough study and creative perfection for the filling of modern pre-school pedagogy by valuable historical data.